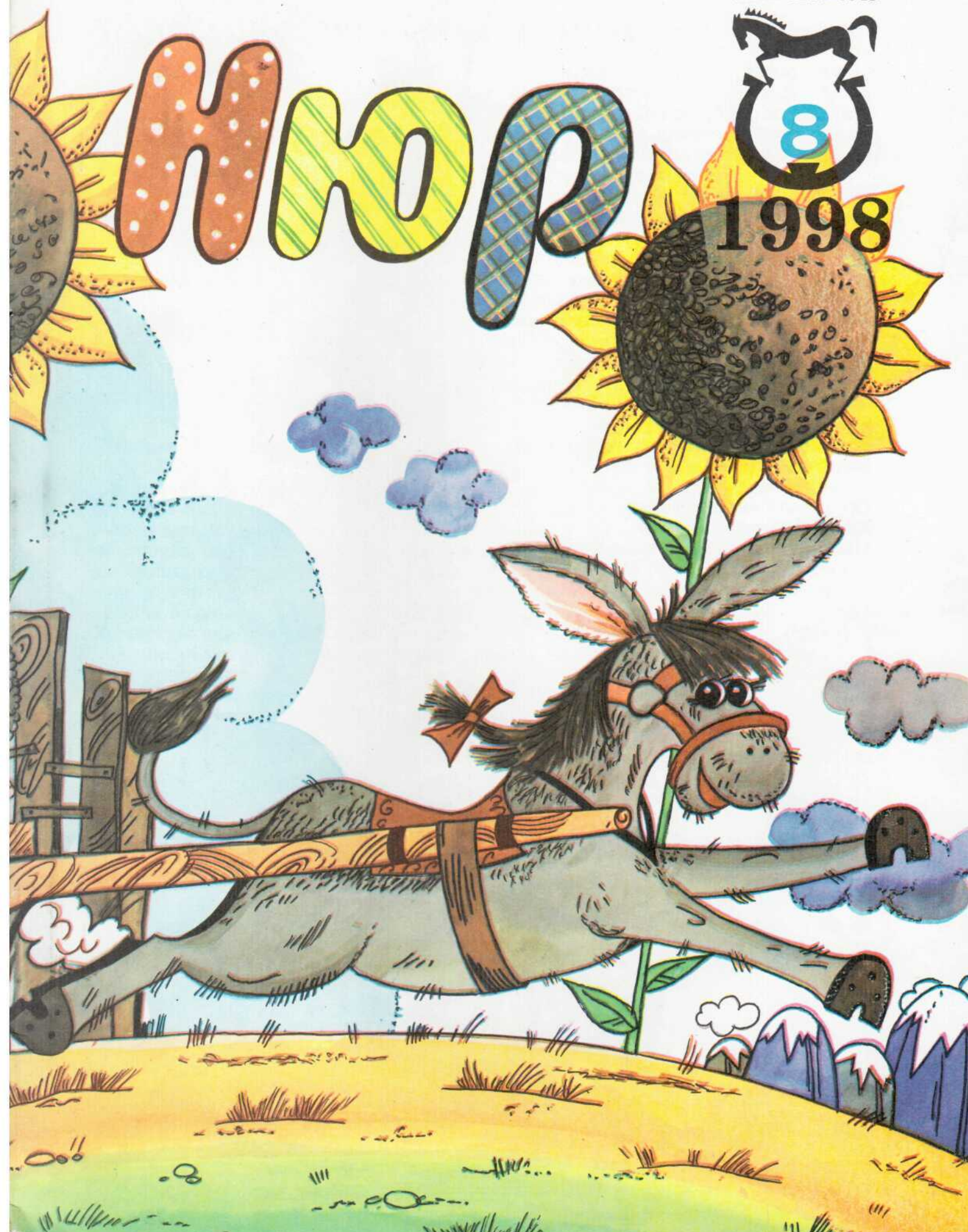

Whoop

1998

МАММЕЛАНЫ ИБРАГИМ

Тамата айыргъанбыз

Таматагъа Ахыяны
Айыргъанбыз, къол кетюрюп.
Саулай классыбыз аны
Ол ишге тийишли кёрюп.

Ол терк окъуна бузулуп
Къуллукъчу болуп къалгъанды,
Оноу этерге къызынып,
Окъумай, «эки» алгъанды.

«Оноу этмей дерслеринги
Эт, – дегенди анга Ханий, –
Директор сунма кесинги,
Бизнича сабийсе, сабий».

Ол а, алай айтханса деп,
Ханий бла туююшгенди,
Озмай жангыз ыйыкъдан кеп,
Ол «тахтасындан» тюшгенди.

ТЕППЕЛАНЫ
АЛИМ

ЖОЛГЪА
ТЮШГЕМ
ТАШ

(Топашканы биринчи жолоучулугу)

Топашка эсигизде болур? Жокъмуду? Алай эсе, жангыдан айтайым. Топашка деп бир жашчыкыны Билдиргич китабы бар эди. Топашка, харфланы билип, окъургъа да юйренсе, анга къарап, хар затны да билип туруп деп, аппасы Къалыгубала деген кыралдан келтирген эди. Топашка да кесини Билдиргич китабын, кез гинжисинча, сакъ, ариу жюрютюрге сёз берген эди. Алай Топашка, китаптан тансыгъын алгъанлай, берген сёзюн унутду да къойду. Аны юсюне гырны жазуула да жазып, шорпа да тегюп, къайда болса атып кетиучю болду. Билдиргич китап аллай адепсизликни сакъламай эди. Топашканы аман кылыкларына тездальмай, къачды да кетди.

Топашка уа – не? Терслигин ангылады. Бек сокъуранды. Къолуна таякъ алып, аппасыны да къолундан тутуп, аны излей чыккъды.

Жолгъа чыкыгъанлай, Топашка, аппасыны онг жанына ётюр, къолундан тутду.

– Сол жаныма ёт! – деди аппа, урушуп.

– Нек, аппа?

– Жолда кичи таматаны онг жанына салып барычуду.

– Нек?

– Адет алайды. Алай бла кичи кесини иги юйреннгенин, таматагъа намыс эте билгенин кёргюзтеди. Андан да сейири уа неди десенг, жолда экеулен баргъанда, алагъа тубеген – тамата къайсы болгъанын сормай биледи. Ючюнчю магъанасы уа...

Аппа алай айтыр-айтмаз, жол жанында юйден бир киши чыккъды. Топашка аны таныйды. Ол элде кино кёргюзтюрчю Саудукейди. Культура юйню тийресинден сабийлени кыстап айланыр, «Марш, марш!» – деп. Бир да аяма тауча бир сёз айтдырыргъа! «Я киномеханик с дипломом», – деп. Диплом дегени да не зат эсе да...

Саудукей, аланы жетип, «Здрасьте!» – деди. Топашканы къатында тохтады. Аппа анга, тюз маймулгъа къарыгъанча, бир сейирле къарады.

– Ахшы улан, сен кимни жашыса?

– Марийама! – деп, орусча айтды Саудукей.

Топашка, аппаны таягъы ары-бери бола тургъанын эслеп, аны кезюне къарады.

– Атангы атын сурайма, жигит?

Саудукей, къоркыгъан этгенча, терк да, тауча да айтды:

– Махмутну жашыма, тамата.

Аппа, аягъын ташха уруп ачыгъанча, дыркъ деп тохтады. Топашка, жолгъа къарап, хунадан ташла тюршюрп тургъанларын кёрдю. Саудукей а тохтамай бара эди, аланы юслери бла атлап.

– Бери къайт! – деди анга аппа.

Саудукей, тохтап, къайтхан а этмей, сорду:

– Нек, тамата?

– Бу ташланы жолдан алып, жерлерине сал!

– Зачем? – деп, сейир этди Саудукей, орус тилине къайтып. Сора: «Бу къарт акъылдан шашхан кёреме», – дегенча, балан бармагъы бла мангылай жанын чучхуп, кетип къалды.

Ол кетгенден сора да, аппа, сабыр болалмай, иги кесек баш чайкыап турду.

– Аны атасы тонгузла кюрсюн! – де-

ди сора, жүрөксинип. Топашка биледи, аппа бек ачыуланса, айтычуду алай.

– Аппа, нек урушаса?

– Къалай урушмайым, таначыгъым, – деди ол, Топашкагъа къарап, сабыр бола. – Къалай айтмайым аны атасына тонгузла кютсюн деп. Ол жашын жукъгъа юйретмегенди сора. Жолда тубегеннге салам бере билмеген, жүрүшде жерин танымагъан, жолгъа тюшген ташны алмагъан... Аллаи жашны атасы бек айыплы кишиди!

– Саудукейге юч шарайып санадыңг, аппа!

– Айхай! Ол, бизни жолда баргъаныбызны кёрюп, къатыбызгъа келгенлей, «Жол болсун!» – дерге керек эди. Айтмады, бирми?

– Хы, – деди Топашка.

– Биргебизге барып тебирегенлей, кеси мени сол жанымда къалып, сени онг жаныма ётдюрюрге керек эди...

– Алай а нек?

– Тынгылай билмейсе! – деп тырман этди аппа Топашкагъа. – Адам бир затны айтып, ангылата туруп, анга ахырына дери булжумай тынгыларгъа керекди. Ангыламасанг а, артда сорурса.

– Къысха айтмай, сен а узун айтаса! – деп, Топашка да аппасы бла даулашды.

– Тынгылай билмегеннге не къысха хапар да узун кёрюнеди.

– Хо, жарашайыкъ.

– Ючеулен жолда баргъанда, бек тамата ортада, бек кичи аны онг жанында, бирси уа – сол жанында барадыла. Алай а нек деп, нек сормаиса?

– Айтырыкъса да, айтырыкъса!

– Саудукейча, тууар болургъа суйгеннге айтмай окъуна къоярма.

– Кимди санга тууар болургъа сюеме деген?

– Айтчы сора, таначыгъым, ючеулен жолда бара тургъанлай, жумуш чыгып къалса, бек алгъа къайсы чабарыкъды?

– Къайсымы? – деп, Топашка саргышха къалды. – Ы-ы... Мен!

– Аперим, къуш балам! Энди, ёчешеме, айтсанг, не ючюн сен чабарыкъса?

– Мен... Мен... Женгил чабама да, андан!

– Сол жанымдагъы озуп окъуна кетер... Ол сенден уллуду!

– Мен, чабышып, хар кимни да хорлайма.

– Угъай, балачыгъым. Иш терк чапханда туююлдо. Жумушха кичи ким эсе да, ол чабады. Алай а кичи чабып кетгенликге, жолоучланы барыш нizamлары бузулмай къалады. Тамата да, андан кичи да – жерлеринде. Бек кичи уа, жумушун тамам этип къайтса, биягъыча, жеринде тохтайды да къалады.

– Билдим, билдим, – деп къууанды Топашка.

– Билдинг эсе, хайда, энди ташланы жолдан кетерейик.

Аны уа Топашка бек къууанып башлады.

– Мен да, Саудукейча, жолдан ташланы кетермей кетсем, аман жашмы боллукъма, аппа? – деп сорду бир кесекден.

– Сен да аман жаш боллукъса, мен да аман аппа боллукъма! Жолгъа таш туююп тургъанын кёрюп, аны алып, бир жанына салмай кетген – бек уллу гюнахды. Эр кишини бек аманы этеди алай! Жукъгъа юйренмегени!

Андан сора Топашка, бир жары бара тургъанлай, жолгъа таш туююп тургъанын кёрсе, аны алып, жерине салмай кетмеучю эди...

28-чи апрельде, 1998 ж. Акъ суу.

A colorful illustration of a boy fishing in a pond. The boy, wearing a red and white plaid shirt and dark shorts, is seen from behind, holding a long fishing rod with a fish on the hook. To his left is a silver bucket, and to his right is a small tin. In the background, a fox with a bushy tail peeks out from a large tree with autumn-colored leaves. The pond is surrounded by reeds and green grass.

ПЁТР ХАТУЕВ

къабартылы поэт

ЧАБАКЪЧЫЛА

– Чабакъ тутаргъа баргъанбыз
Аппам бла мен.
Аллай чабакъла тутханбыз –
Ма быллай бирле!
Чабакъ тутхандан сора уа,
Жуундукъ алай...–
Бирлери, бѐлюп, сорады:
– Чабакъла къайда?
– Биз жуууна тургъунчуннга,
Шыбырт деп, жетип,
Чабакъланы сары тюкю
Сызгъыртып кетди...
Урлап кетди аланы –
Ма быллай чабакъланы!

Ит бла киштик (Жомакъ)

Андамы болганды, мындамы болганды, эрттеми болганды, шендюмю болганды, бир элде эки кьоншу жашагандыла. Аланы бирини ити болганды, бирсини уа – киштиги.

Ит да, киштик да юйлеринде, кеслерине берилген кьуллукьну этип тургандыла.

Ит юйге кьалауур болуп, тыш адам кьоймай, арбазны, юйню сакьлаганды. Алай бла ол кесини ит борчун тынгылы толтурганды.

Киштик да юйде, гумуда чычханланы, гылыулананы жокь этип турганды. Алай бла ол да кесини киштик борчун ахшы билип болганды.

Итни алып айтсакь, ол не заманда да шынжыргьа тагьылып болганды. Бир-бирде, орунуна кирип, жата эди. Бир жерде бир шыбырт эшитсе уа, терк окьуна орунундан чыгьып, юрюп башлаганды.

Ашын-сууун мардасында берип тура эдиле: мал сойгьан болсала уа, анга игирек да багьа эдиле.

Бир-бирде итни иеси итни уругьа да болур эди, уллу терслиги болмаса да. Алай, кьалай болса да, ит кесини ит жумушун эте бара эди.

Бурун адамла бош айтмагьандыла: «Итни ит жашауу барды», – деп.

Кьоншулада жашагьан киштик, ол ит болгьан арбазда да айланыучу эди. Аны андан киши да кьыстамаучу

эди. Ол, ит болгьан юйде, гумуда чычханланы, кьарьуу жетсе, гылыулананы да тута эди. Ит а кьрюп болмай эди киштикни. Нек десегиз, ит бла киштик бир-бирлерин емюрде да скоймегендиле.

Бир кюн ит бла эки юйню арасында киштик жолугьуп кьалгьандыла. Ит кьуугьанда, киштик, кьачьып, терекге ерлегенди.

– Эй, гав-гав, сен мени нек кьрюп болмайса? – дегенди киштик. – Не хатамы кьргенсе?

– Мен сени кьрюп болмайма.

– Нек?

– Адамла сени менден эсе сыйлы кьередиле. Мен а не заманда да: жаз иссиде болсун, кьыш сууукьда болсун, кюз арты жауунлада болсун, эшикде турама. Сен а не заманда да – юйде. Сени хан кибик, мени уа кьул кибик кьередиле. Дунияда тюзлюк жокьду. Ма аны ючюн кьрюп болмайма сени.

– Мен башха юйде жашагьанлыкьгьа, сизни юйюгюзде киштик болмагьаны себепли, кесибизде да, сизде да кьуллукь этеме. Сизде да нелляй бир чычхан тутханма, хорлаялсам – гылыу да. Керек болама да, кьыстамайдыла арбаздан да, юйден да; керек болмасам, букьуму бардырып эдиле, – деп киштик акьыллы жууап этгенди.

Цораланы Солтан

ТЮЗДЕ ЁСГЕМ ТАУЛУЧУКЪ

Малкъарлыла жашагъан Баш юйюк элни бирси тюрк элледен хазна башхалыгъы болмаз. Элни эм ариу майда-нында уа – жанында да бийик мина-расы бла – ариу межгит. Школ ста-дионунда уа сабийле кыстау футбол ойнай тура эдиле.

Бир жашчыкъ, асыры терлегенден, чачы мангылайына жабышып, талакъ солуу эте келди да, узун шинтикге ох-тух эте олтурду. Ол тийредеги ки-шилеге хазна эс бурмады. Футболгъа къараргъа уллула да келе туруучуду-ла.

Алай, бу адамла Кавказиядан кел-генлерин сезгенде, тана кёзлери бю-тюн уллу болдула. Жашчыкъ бетин женги бла сыйпады, бурнун тартды да, жууугъуракъ олтурду.

– Сора сиз таулуламысыз? – деди тюрклю малкъарлычыкъ.

– Хау, биз да таулулабыз. Кел, та-нышайыкъ. Сени атынг а неди?

– Музафар, – деди онекижыллыкъ футболчу жаш. – Бизге былтыр да кел-

ген эдиле Кавказиядан къонакъла. Андан да алгъаракъда уа «Балкария-ны» тойчулары бек ариу тепсеген эди-ле. Сора бир алаамат жыр да айтхан эдиле.

– Не жыр эди?

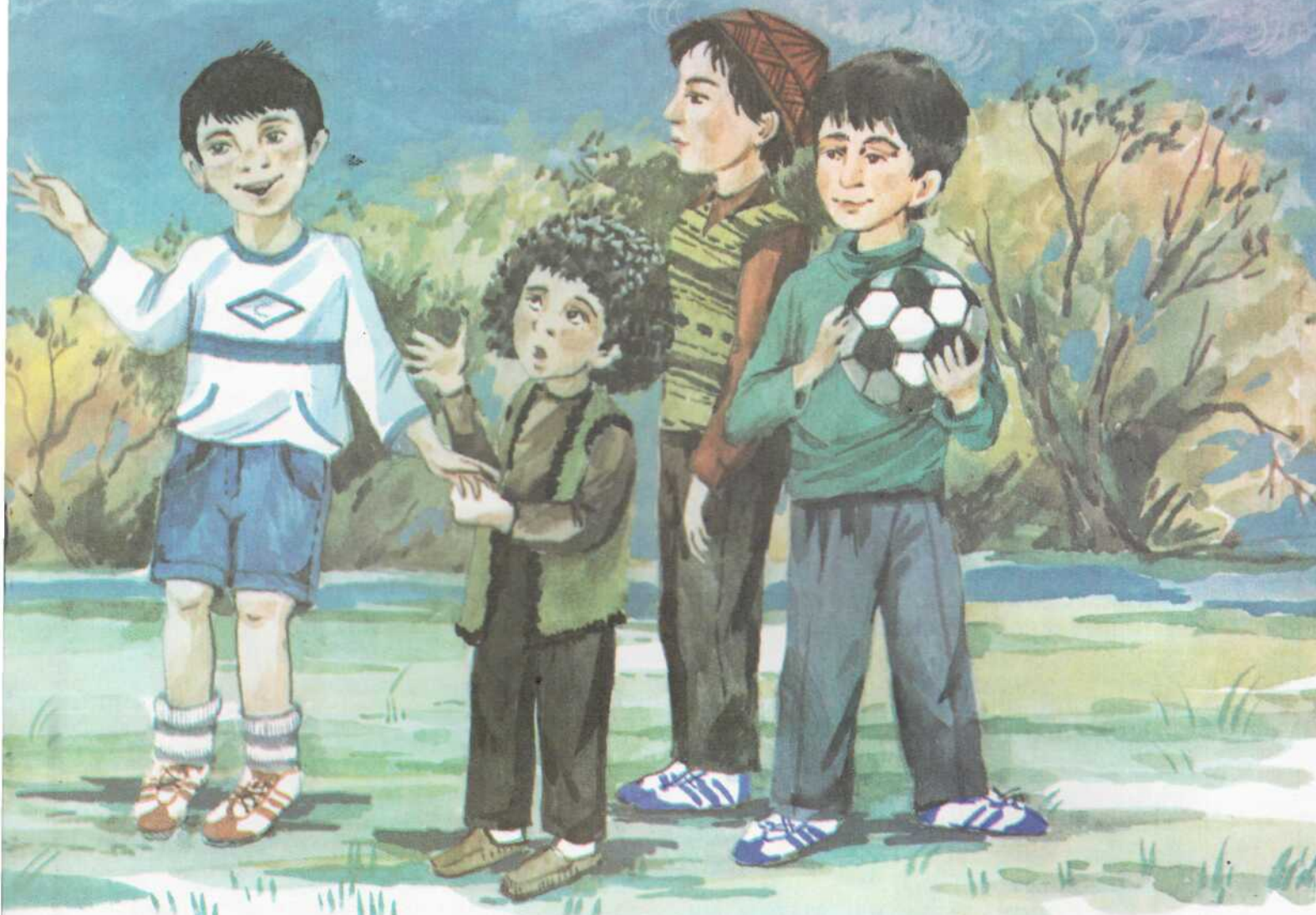
– Тохта, э-э...

*Сен, кёкге жете, бийиксе
Ууакъ тауланы ичинде,*

Мияла кибик жы-ылтырай... – деп башлады Музафар. Сора, уялып, ау-зун къол аязы бла жапды. – Мен иги жырлай билмейме. Алай, кассетге жаздыргъан эдик да, юйде анабыз, эгечим да жырлап туруучудула. Да андан не хайыр ансы. Жыр жырды, мен а кёжюм бла кёрюрге сие эдим. Мен таулума дегенликге, атам а манга «тау кёрмеген таулучукъ» деп къояды. Кеси, Кавказиягъа барып, аппалары-быз жашагъан жерледе айланып къайтханды, кёп сейирлик хапар да айтханды...

– Сени уа биргесине элтмейми къойгъанды?

– Уллуракъ болсанг, элтirme деген-ди. Аллай бир а ким сакъласын? Мен

Минги тауну кезюм бла керюрге сюе эдим. Телевизияда керген бла барып керген башхады да...— деп, ахтынды Музафарчыкъ.

— Охо, кьарындашчыгьым, Аллах айтса, келирсе ата-бабаларынг биринчи кьонушхан жерлеге. Башха муратынг а неди?

— Футболгьа иги юйрене кетип, арта «Бекташха» етергеди муратым.

— Ол дегенинг?

— «Бекташны» билмеймисе? Сизде «Спартак» жокьмуду? Ол да бизде аллай жыйынды. Биз, таулула, спорну бек сюебиз...

— «Спор» дегенинг?

— Аныдамы билмейсе? Алманда, сез ючюн, «спорт» дейдиле. Бизде уа кьысхартып айтадыла.

— «Алманг» а неди?

— «Алма» угьай — Алман. Орусла анга «Герман» дейдиле. Биз а — Алман,— деп кюлдю Музафар.— Таула уа ариумудула? — деди жашчыкъ сагьышлы ауаз бла.

— Хау, кьарындашчыгьым. Келсенг, керюрсе. Ол сен жырын айтхан Минги

таугьа окьуна чыгьарса. Андан кьарасанг, дейдиле, Кьара тенгиз да, Тюркню бир кесекчиги да керюнеди.

Алай Музафар, кьарамына кере, ез сагьышларына кетип эди. «Тау кермеген таулучукь», баям, минг жыл мындан алгьа ата-бабалары кьонушхан Кавказияны акь тауларын кере болур эди...

— Музафар! Музафар! — деген эшитилди ойнай тургьан кьауумдан.— Кел, солугьанынг боллукьду!

Жашчыкъ, жукьудан уянганча, тирилди. Кете туруб а, кьонакьлагьа кьол булгьады:

— Менден Кавказиягьа салам! «Спартакчыларыгьыз» «Бекташ» бла ойнаргьа хазырлана турсунла!

— Сау кьал, Музафар! Насыбынг тутсун, тюркю малкьарлычыкъ! Тауларынг бла да огьурлу кюнде тюбеш! — дегенни айтып, биз да жолубузгьа атландыкъ.

Стадионда уа кьаракьаш, танакез жашчыкъла, тюзде есген, ата журтларындан кенге есген таулучукьла, футболну аяусуз скоре эдиле.

КАРМОКОВ ХАМИД
къабартылы жазычу

АТЫМЫ ТАБЫГЪЫЗ!

(Халкъ аузунда жюриген халардан)

Бир жаш адам атасыны эрттеги шу-
ѳхларындан бирлерине къонакъгъа
барады. Аны сыйлы къонакъ этедиле.
Атын да баугъа тыйып, аллына тегене
бла жем саладыла.

Жаш эрттенликде юйюне кетерге
тебирегенинде – бауда аты жокъ. Ким
эсе да кече аны урлап кетгенди. Къо-
накъбайла да, къонакъ да бушуу-
бушман боладыла.

– Энди уа не этейик? Башыбыз бе-
дишликке къалды,– деп жарсыдыла
къонакъбайла.

– Не суйсегиз этигиз, атымы уа
табыгъыз,– деди жаш.

Къоншула да, жыйылып, ёрге-
энишге чапдыла. Ат табылмады.

– Тапсагъыз табарсыз, тапмасагъыз

да атам Хадаужукълада этгенни этип
кетерме мен сизге! – деп жаныды жаш.

Аны эшитгенде, битеу элни ахы
кетди. Уллу, гитче да жангыдан теге-
рекке жайылдыла. Таш-агъач къой-
май къыдырдыла. Алай къонакъны
аты табылмады.

– Ой, къалай уллу айыпха къалдыкъ
биз,– деп, бютюн бек жарсыдыла къо-
накъбайла.

– Айыпха къалгъан дегенигиз – ол
бош затды. Аллах бла ант этеме, аты-
мы табып бермесегиз, атам Хадау-
жукълада этгенча этип кетерикме,–
деп, жаш жангыдан эсертди.

– Оллахий, эки орталыкъда башы-
быз уллу палахха къала турады! – де-
генни айтып, элни жамауаты дагъыда
атны излерге жайылды. Насыпха, ат-
ны табып, иесине алып келдиле. Жаш,
атха иер салып, кетерге тебирегенин-
де:

– Аллахчу айт, атынг табылмай
къалса, сен бизге не этеригенг? Атанг
Хадаужукълада не зат этип кетген
эди? – деп сордула.

– Атам Хадаужукълагъа къонакъгъа
баргъанында, аны атын урлагъан эди-
ле. Ол а, аты табылмагъандан сора, ат
иерин имбашына атып, жыяулай ке-
тип къалгъанды. Атымы тапмаса-
гъыз, мен да алай этерик эдим,– деди
жаш, мыйыкъ тюбюнден ышара.

БЕГИЙЛАНЫ ДИНАРА

ЁТЮРЮК БЛА КЕРТИ

– Керти! – дейди Ётюрюк, –
Сени кёлюнде не бар?
– Адамлагъа келтирип
Хар нени тюзюн айтхан.

Тюз ниетни сакълагъан
Ариу жанны жакълагъан.
Сен а, сен а, Ётюрюк,
Не жюк келдинг кётюрюп?

– Мен а – шайтан сёзлюме,
Мен а – тюлкую кёзлюме.

МУХАММАТ ФАЙГЪАМБАРЫБЫЗНЫ ХАДИСЛЕРИНДЕН

Гюняхны бек уллусу – Аллахха ишекли болуу, терслиги болмагъаннга хыянат этиу, ата-анангы жүрегин кыйнау эм да ётюрюк айтыу.

* * *

Бу дуняда тыйгычсыз кёп селешгенни ол дуняда гюняхы кёп болады.

* * *

Адам кесини башына палахны, кёбюсюнде, тилини хатысындан табады.

* * *

Эсигизде болсун: иги адамны ачыуу кеч келип, терк кетеди. Аман адамны ачыуу уа терк келип, кеч кетеди.

* * *

Бек уллу ахшылыкъны биринчи кере – ананга, экинчи кере – ананга, ючюнчю кере да ананга эт. Андан сора ата журтунга игилик эт.

* * *

Эсигизде болсун: Аллах ариулукъну, субайлыкъны сюеди.

* * *

Аллах тобагъа кыйтыучу адамланы кесини шуёхларына санайды.

* * *

Аллах чомарт адамланы кесине жууукъ тутады. Къызгъанчланы кесинден кери тутады.

* * *

Аллах адамланы келбетликлерине, неда ариу кийингенлерине къарап, багъаламайды. Аллах адамланы этген ишлерине кёре багъалайды.

* * *

Аллах бузукъчуланы, эмда эрши сёзле айтхан адамланы кёрюп болмайды.

* * *

Шуёхларына ачыкъ бетден къарамагъан адамланы да Аллах суймейди.

* * *

Къыйынлыкъгъа тюшгенлеге болушлукъ этген адамланы Аллах кесине жууукъ туталды.

* * *

Саламлашыргъа бла, адамлагъа хатер этерге бир заманда да унутмагъыз. Аллах суйген да олду.

* * *

Ариу къылыкълы адамла – дин ахлуланы бек игилеридиле.

* * *

Акбыллы – насыплыды.

* * *

ЭЛБЕРЛЕ

Тау башында – къара агъач.

(чаЧ)

Къарангы бауда – акъ къозула

(елишТ)

Жыйын кысылып жата,
Сыртлары кюннге къата.

(алуруд)

Не къолу жокъ,
Не аягъы жокъ,
Дуня юсюнде
Жетмеген жери жокъ.

(зёС)

Къачханны къуумаз,
Тутханын иймез.

(нахпаКъ)

Таудан, тюзден жыйылама,
Минг тешикге къуюлама,
Мени чайкъап ашайдыла,
Мени махтап жашайдыла.

(лаБ)

ТЮРЛЮ - МЮРЛЮ

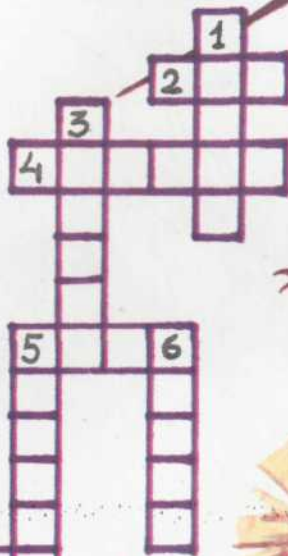
Бир хан жалчысына: «Алгъан ахчангы неге жояса?» – деп соргъанды. Жалчысы уа: «Бир кесегин суугъа атама, биразын борчума кьоратама, биразын да ёнкючге береме», – дегенди.

*Жалчыны алай демеклиги неди?
Бир кесегин суугъа атама дегени –
ашха салгъан тузу; биразын борчума*

*къоратама дегени – атасына, ана-
сына ашатханы; биразын да ёнкючге
береме дегени – сабийлерине бакъгъа-
ны.*

СЁЗБЕР

Солдан онгига: 2. Кече кьонар, кюндюз учар. 4. Сыйдам таякъ тылыдан жаулукъ этер. 5. Къызгъан къайыкъ жолун сыйдам этер. 7. Кесини териси кесине жау. 9. Бир къызым барды да, «уф» дегенлей, чачы тюшеди. 10. Узун боюнлу, «кьур-кьур» оюнлу.

Башындан энишге: 1. Тегене толу къызыл ашыкъ. 3. Аягъы жокъ – жюрюйдю, тили жокъ – айтады. 5. Окъча учар, топча чачар. 6. Кеси – гитче, жыры – уллу. 8. Суу ызында – ийнели къыппа. 9. Жыйылса – чичхан, жайылса – чыпчыкъ.

*Гумаланы Лейля жарашдыргъанды,
6-чы класс.*

"НЮР" / "Свет" / № 8

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ
ЖУРНАЛ
МИНИСТЕРСТВА
ПЕЧАТИ И СОЮЗА
ПИСАТЕЛЕЙ КБР

Выходит
с января 1982 года

На балкарском языке

Главный редактор
С. Мусукаева

Редколлегия:
Т. Биттирова
Э. Гуртуев
И. Маммеев
М. Ольмезов
А. Созаев
А. Тепшеев
Ж. Токумаев /отв. сек./
Х. Шаваев

Худож. редактор
Ю. Алиев

Рисунки Ю. Алиева

Сдано в набор
20.05.98.
Подписано к печати
15.06.98.
Формат 60 x 90 1/8
Бумага офсетная № 1
Гарнитура литературная
журнальная рубленая
Печать офсетная
Усл. кр. -отт. 8
Усл. печ. л. 2
Уч.-изд. л. 2,7
Тираж 500 экз.
Заказ № 1108
Индекс 73908
Рег. № Н 0064
В розницу - цена свободная

Адрес редакции:
360000, Нальчик,
ул. Головки, 6

Полиграфкомбинат
им. Революции 1905 года
Мининформпечати КБР
Нальчик, пр. Ленина, 33

